

Завод за проучавање села
Српско удружење за социологију села и пољопривреде
Балканска асоцијација за социологију села и пољопривреде

XXII МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП
„Власински сусрети 2016“

**УЗРОЦИ И ПОСЛЕДИЦЕ
ДРУШТВЕНИХ ПРОМЕНА
У РУРАЛНОМ ПРОСТОРУ**

Шта да се ради на локалном и државном нивоу?

ЗБОРНИК РАДОВА

XXII INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
„Vlasina Encounters 2016“

**CAUSES AND CONSEQUENCES OF SOCIAL
CHANGE IN RURAL AREA**

What should be done at the local and national level?

PAPERS AND COMMUNICATIONS

Београд-Власотинце 2016.

XXII МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП „Власински сусрети 2016“

УЗРОЦИ И ПОСЛЕДИЦЕ ДРУШТВЕНИХ ПРОМЕНА
У РУРАЛНОМ ПРОСТОРУ
Шта да се ради на локалном и државном нивоу?

Издавачи:

Завод за проучавање села
Српско удружење за социологију села и пољопривреде
Балканска асоцијација за социологију села и пољопривреде

За издаваче:

Проф. др Ђура Стевановић

Уредници:

др Милош Аранђеловић
Проф. др Александар Виденовић

Прелом:

Милорад Вучковић

Штампа:

„Data Сору“
Београд

Тираж:

300 примерака

ISBN 978-86-87067-25-7

Сва ауторска права задржана. Забрањено је свако неовлашћено умножавање,
фотокопирање или редукција делова текста.

САДРЖАЈ

О СКУПУ7

САОПШТЕЊА

1. **Великий Петр Панфилович**
РЕПРОДУКТИВНЫЕ ПРОЦЕССЫ В АГРАРНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ: КОНТУР И
ПЕРСПЕКТИВЫ.....11
2. **Александар Виденовић; Милош Аранђеловић**
АСПЕКТИ РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ ДРУШТВЕНО – ПРОСТОРНОГ КАРАКТЕРА
СРПСКОГ РУРАЛА.....16
3. **Евагелос Папанагиоту; Панораја Папанагиоту**
ЕКОНОМСКА КРИЗА И ГРЧКО СЕЛО.....25
4. **Радица Недељковић**
МОДЕРНИЗАЦИЈА КАО УСЛОВ ОПСТАНКА СРПСКОГ СЕЛА
– ДА ИЛИ НЕ?.....40
5. **Olga V. Nechiporenko**
DYNAMICS OF DEVELOPMENT OF RURAL SOCIETY: SOCIAL INNOVATIONS
AND ADAPTABLE POTENTIAL.....50
6. **Александар В. Гордић**
РЕАЛИСТИЧНЕ МОГУЋНОСТИ РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ
ОПУСТЕЛИХ СЕОСКИХ ПОДРУЧЈА.....58
7. **Петар М. Анђелковић**
ОД ОГЊИШТА КОЈА ГАСНУ ДО РЕГИОНА КОЈИ ГАСНУ
– ИМА ЛИ НАДЕ?.....66
8. **Бранислав Гулан**
РЕИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈА АГРАРА СРБИЈЕ.....79
9. **Милутин Матић; Јелена Круљ Драшковић**
БЕЗ СЕЛА И ПОЉОПРИВРЕДЕ У СРБИЈИ НЕ МОЖЕ СЕ НИ У XXI ВЕКУ..... 91

10. Мореханова Марина Юрьевна СОЦИАЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ АГРАРНОЙ СФЕРЫ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ.....	105
11. Сретен Јелић; Драгић Живковић; Милица Васић ПОТЕНЦИЈАЛИ ДОМАЋИНСТАВА СРБИЈЕ У ФУНКЦИЈИ РУРАЛНОГ РАЗВОЈА.....	116
12. Нечаева Ирина Владимировна СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА МАЛЫЕ ФОРМЫ АГРАРНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РОССИЙСКОМ СЕЛЕ.....	125
13. Никола Живић СОЛИДАРНОСТ И УЗАЈМНОСТ У РАДУ И ЖИВОТУ СЕОСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У НАШЕМ ДРУШТВУ.....	130
14. Љубица Рајковић СТРАТЕГИЈЕ ОПСТАНКА СЕОСКИХ ПОРОДИЧНИХ ДОМАЋИНСТАВА У ЦЕНТРАЛНОЈ СРБИЈИ.....	137
15. Салахутдинова Риля Ринатовна ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ ОРГАНЫ САМОУПРАВЛЕНИЯ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ РЕСУРС ВОЗРОЖДЕНИЯ РОССИЙСКОГО СЕЛА: МИФ ИЛИ РЕАЛЬНОСТЬ.....	154
16. Радомир Д. Ђорђевић О НЕКИМ НОВИМ ТЕНДЕНЦИЈАМА РУРАЛНОГ ЗАСЕЉАВАЊА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ – И СТВАРАЊЕ РУР-УРБАНИХ КОНУРБАЦИЈА.....	160
17. Небојша Газић ТУРИСТИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛ ШАР ПЛАНИНЕ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА ТУРИЗМА, ПРОСТОРА И АРХИТЕКТУРЕ.....	178
18. Наталья Фисенко РАЗВИТИЕ ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОТЕЧНЫХ РЕСУРСОВ СЕЛА РОССИИ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	186
19. Јелена С. Петковић ОБЛИЦИ, УЧЕСТАЛОСТ И ОГРАНИЧЕЊА КУЛТУРНЕ ПАРТИЦИПАЦИЈЕ ГРАДСКОГ И СЕОСКОГ СТАНОВНИШТВА ГРАДА НИША.....	190
20. Милош Аранђеловић; Александар Виденовић СЕОСКИ ЦЕНТРИ У КОНТЕКСТУ ДРУШТВЕНИХ ПРОМЕНА.....	209
21. Љубиша Митровић НЕКИ АСПЕКТИ ПРОМЕНА ДРУШТВЕНЕ СТРУКТУРЕ У СЕЛИМА ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ.....	216
22. Agnes Nemenyi ROMANIAN RURAL FAMILIES BETWEEN TRADITION AND MODERNISATION (Some changes of last 20 years).....	227

23. **Миле Богдановић; Маја Николић**
ЕКОНОМСКИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ
СЕОСКИХ ПОДРУЧЈА.....230
24. **Дакирова Светлана Тлековна**
СЕЛО И СЕЛСКОЕ ХОЗЈАЙСТВО В ЖИЗНЕННЫХ СМЫСЛАХ
ВЫПУСКНИКОВ АГРАРНЫХ ВУЗОВ.234
25. **Милица Ружић; Ана Јеловац; Ана Лукић**
ПРОБЛЕМИ УПРАВЉАЊА ОТПАДОМ У РУРАЛНИМ ПОДРУЧЈИМА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.237
26. **Сузана Марковић Крстић**
СОЦИОДЕМОГРАФСКЕ ПРОМЕНЕ И РАЗВОЈНЕ МОГУЋНОСТИ
ОПШТИНЕ ЦРНА ТРАВА.244
27. **Вяльшина Анна Александровна**
РОДИТЕЛЬСКИЕ ИНВЕСТИЦИИ В СЕЛСКИХ ДЕТЕЙ И
ОРИЕНТАЦИЯ ИХ НА ЗАНЯТОСТЬ В АПК.266
-

ИЗ ПОСЕТЕ СЕЛУ КРУШЕВИЦА

- Бојан Ристић**
◇ НАСЕЉЕ КРУШЕВИЦА И ОШ „Карађорђе Петровић“271
-

ПРОМОЦИЈА КЊИГА

- Проф. др Срђан Шљукић и
Доц. др Дејан Јанковић**
◇ СЕЛО У СОЦИОЛОШКОМ ОГЛЕДАЛУ.....273
- Бранислав Гулан**
◇ ОБЕЋАЊА И ОЧЕКИВАЊА (Србија и Европска унија).....276
- Уредници:*
**Мила Павловић
Дејан Шабић
Снежана Вујадиновић**
◇ РАЗВОЈНИ ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ РУРАЛНОГ
ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНЕ СРБИЈЕ.....278
- Сергеј Александрович Јесењин**
◇ У СЛАВУ БЕЛИХ БРЕЗА.....282
(Са Руског језика превео: Љубомир Глигоријевић)
О књизи је говорио: **Србољуб Такић**

др Милош Аранђеловић
др Александар Виденовић

СЕОСКИ ЦЕНТРИ У КОНТЕКСТУ ДРУШТВЕНИХ ПРОМЕНА

Апстракт

Истраживање указује на могућности и значај просторно-функционалног унапређења сеоских центара са тенденцијом побољшања квалитета живота у сеоским насељима. Већина сеоских насеља у Србији поседује просторно дефинисане центре, али као такви они не поседују адекватне садржаје у погледу привредне и културне одрживости чиме требају бити усклађени са традиционалним и савременим потребама друштва. Уређење центара у селима Србије свој процват је имало у периоду актуелизације социјалистичких вредности, где између осталог треба истакнути масовну изградњу задружних домова као првих мултифункционалних грађевина на селу.

Циљ истраживања генерално је дефинисан разматрањем начина којима би се умањио утицај привредних, културних и друштвених промена које се увек, готово по правилу, негативно односе, између осталог, на демографску стагнацију сеоских насеља.

Кључне речи: *сеоски центри, просторно-функционално уређење, друштвено-културне промене*

УВОД

Сеоска насеља се посредством измена друштвених односа мењају, задржавајући при томе карактер руралне – неуређене средине, где пољопривреда све више губи на значају. Изменама политике руралног развоја све већи је уплив других привредних делатности, посебно туризма. Предност туризма у том смислу креће се у оквиру могућности репрезентовања културног диверзитета и специфичности начина живота на селу.

Увођење и усвајање нових развојних стратегија и планова, са друге стране, захтева одређене измене у просторно-функционалној структури насеља. Предмет истраживања на тај начин усмерен је управо на могућности просторног и функционалног унапређења постојећих сеоских центара као дефинисаних просторних одредница, са тенденцијом побољшања квалитета живота у насељима.

Истраживање се такође односи на утицај политике руралног развоја на структуру и садржаје сеоских центара као места привредног и културног живота на селу. Сеоски центри нису дефинисани само као просторне и привредне целине. Садржаји и функције су заправо ти који иду у прилог успостављању њихових идентитета као административних, привредних и културних центара.

Унапређење административних, привредних, културних и других дешавања интензивирало би економски развој насеља у толикој мери што би отворило простор другим привредним делатностима. Компаративна анализа примера у раду представља адекватан истраживачки приступ који омогућава сагледавање позитивних и негативних искустава развијених земаља по питању унапређења и осавремењивања сеоских центара. Упоредни приказ утиче на развој критичког односа према схватању њиховог значаја у савременом контексту. Из тог и сличних разлога циљ истраживања је дефинисан репрезентовањем евентуалних могућности реконструкције, адаптације и ревитализације постојећих сеоских центара у Србији.

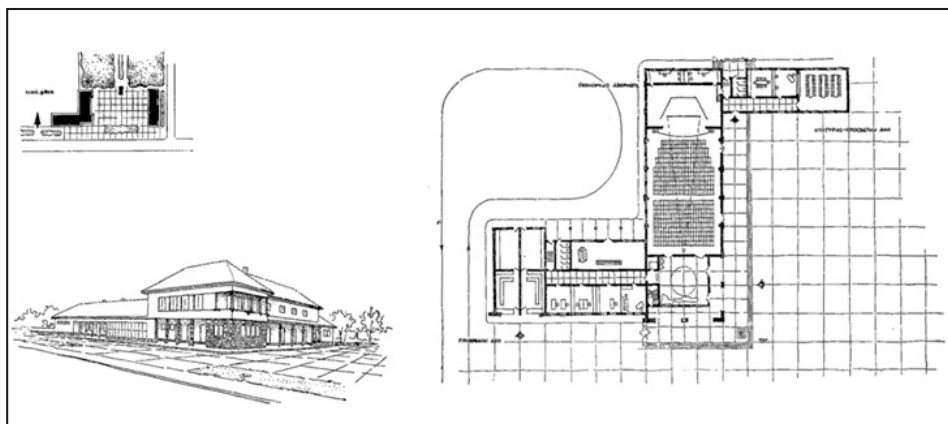
ЗНАЧАЈ СЕОСКИХ ЦЕНТАРА

Пропадање сеоских насеља у савременом контексту најчешће се везује за појам “депопулације” руралних подручја. Велики број истраживања указује на феномен напуштања села и прелазак у градове, чиме се акценат ставља на последице а не стварне узроке пропадања. Међутим, један од разлога напуштања села свакако су неадекватни услови и квалитет живота (Митровић, 2015).

Веома мали број истраживања односи се на евентуалне могућности унапређења постојећих сеоских центара. Процес депопулације у пракси је немогуће зауставити. Са друге стране, одређеним иницијативама се може свести на разумне оквире.

Значајан корак у погледу просторног и функционалног дефинисања сеоских центара био је учињен у социјалистичком периоду. Историјски аспект у прилог томе сведочи о масовној изградњи задружних домова (слика 1). Домови су као појединачне грађевине представљали објекте који сублимирају више разнородних функција, додељујући им улогу средишта културног и привредног живота на селу.

Слика 1 – Задружни дом тип 7, архитект Никола Гавриловић

Извор: Milorad Macura, „Zadružni domovi na teritoriji NR Srbije“, Arhitektura, br. 11-12 (1948): 31.

Масовна изградња домова, као плански замишљена акција, допринела је функционалном и просторном обједињавању сеоских насеља. Велики значај њихове изградње лежи и у увођењу урбанистичких параметара у сеоска насеља. Треба истаћи међутим да на садржаје домова није утицала развијеност садржаја унутар самих насеља. Они су били резултат ширих друштвених и привредних одредница и планова (Симоновић, Рибар, 1993).

Данас међутим већина тих задружних домова широм Србије пропада (слика 2). Слободне површине око ових грађевина обрасле су у коров, а сеоска насеља урушавањем домова културе немају сличне садржаје у својој структури. Изузимајући њихов значај у претходном периоду, свакако би их требало уредити или адаптирати, можда као подршку у правцу примене нових стратегија.

Слика 2 – Задружни дом у селу Шутци, Лазаревац

Извор: <http://www.belanovica.rs/index.php?id=42>

Прихватајући нове тенденције и усклађујући стратегије развоја руралних подручја са европским, посредством настојања придруживању Европској унији, села у Републици Србији успостављају нове оквире развоја. Политика развоја руралних подручја, како се у развојним плановима наводи, углавном је дефинисана потребом за диверзификацијом руралне економије и очување културне и природне баштине (Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије 2014-2024). У том смислу логично је очекивати да ће измена привредне структуре узроковати интегрисање неких нових садржаја.

Такође треба истаћи настојање за унапређењем социјалне структуре, јачање социјалног капитала и унапређење квалитета живота у руралним подручјима. У великом броју изнетих предлога, у оквиру актуелног Просторног плана Републике Србије, развој туризма окарактерисан је као један од главних циљева у функцији привредног развоја.

Промене на селу у смислу начина привређивања не треба да иду на уштрб редуковања пољопривреде. Напротив, треба је искористити за интегрисање савремених метода одрживог развоја, где туризам представља само један од начина постизања задатих циљева.

Унапређење садржаја сеоских центара на тај начин може створити предуслове даљег развоја насеља али и допринети стварању или унапређењу постојећих услужно-комерцијалних, административних и културних функција. Посебно имајући у виду постојеће просторно и обликовно дефинисане сеоске центре и задружне домове који су данас углавном напуштени и неискоришћени.

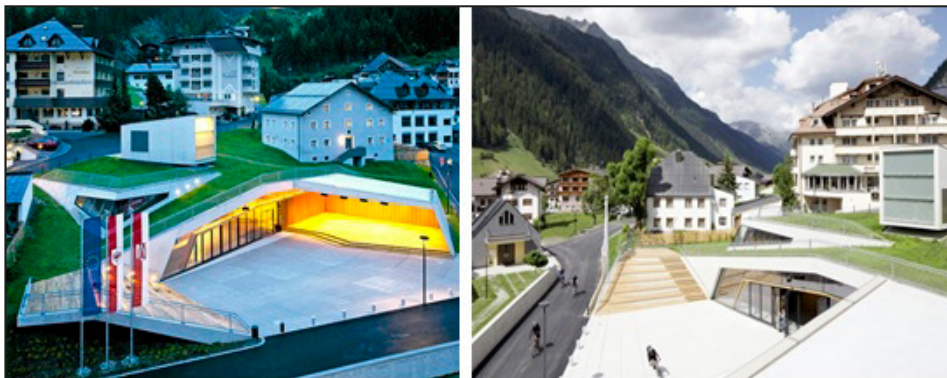
УНАПРЕЂЕЊЕ ПРОСТОРНО-ФУНКЦИОНАЛНЕ СТРУКТУРЕ СЕОСКИХ ЦЕНТРА

Унапређење и развој сеоских центара треба посматрати у ширем контексту припадајућих насеља. Постојање одређених културно-историјских или природних вредности може бити искоришћено у функцији дефинисања програмског садржаја новопроекттованих или адаптираних грађевина. Посебну пажњу у том смислу треба усмерити на уређење слободних површина у њиховом окружењу које имају значајну улогу у дефинисању тргова као места јавног окупљања.

Пример сеоског културног центра у Ишглу, Аустрија („Kulturzentrum Ischgl“) представља један од начина унапређења квалитета живота у мањим сеоским срединама, намењеног првенствено развоју и промовисању локалне и интернационалне културе. С обзиром да Ишгл као скијашки центар припада категорији туристичких насеља објекат као такав погодује одржавању различитих културно-уметничких манифестација.

Главни садржај културног центра свакако чини галеријски простор који је адекватан постављању изложби и одржавању различитих културно-уметничких манифестација али и музички павиљон на самом улазу у објекат. Дизајн и обликовање објекта су такви да дефинишу две целине. спољашњи плато (отворени и наткривени простор) и затворени простор објекта (слика 3).

Слика 3 – Сеоски културни центар у Ишглу, Аустрија

Извор: <http://www.gradjevinarstvo.rs/tekstovi/5595/820/seoski-kulturni-centar-za-zelenim-krovom-u-austriji>

Треба напоменути да овакве и сличне грађевине не иду у прилог у толикој мери туристима и привременим корисницима колико локалном становништву и њиховом друштвеном и културном уздицању. Одржавањем манифестација у оквиру оваквих грађевина значајно се унапређује репрезентовање традиционалних и културних вредности

Конкретан објекат у суштини заузима место обновљене парохције, а основна идеја аутора и локалне заједнице имала је за циљ дефинисање идентитета простора и креирање новог места за окупљање људи. Заузимајући позицију централног сеоског трга објекат је изведен у денивелацији, при чему се зелени кров културног центра користи у виду стаза и пешачких коридора.

Град Бад Радкерсбург, са друге стране, представља насеље од 1400 становника смештено у покрајини Штајерска, познато као бањско подручје. Иако у типолошком смислу такође припада групи туристичких насеља, временом се јавила потреба за унапређењем центра стварањем одрживе архитектуре, чиме би се додатно подстакло економски развој (слике 4,5). С обзиром на степен урбанитета и величине насеља може се посматрати као модел развоја и уређења сличних насеља у Србији. Развој бањског туризма, на овом примеру, није прихваћен као дефинитиван образац. Диверзификација економије има за циљ стварање континуираног тежење као унапређењу постојећих потенцијала и квалитета живота локалног становништва.

Слике 4,5 - Културни центар у Бад Радкерсбургу, Аустрија, Изглед, ситуација и основа приземља

Извор: <http://www.archdaily.com/769656/cultural-centre-bad-radkersburg-gangoly-and-kristiner-architects>

Анализа наведених примера у суштини сведочи о учесталости промена намене и карактера центара као последице друштвених промена. Неопходност увођења нових садржаја последица су настојања не само побољшања услова и квалитета живота, него тежња за подизањем нивоа културне свести и значаја села у савременом друштву.

Уређење сеоских центара и појединачних грађевина, са друге стране, ствара предуслове одрживог развоја. Обједињујући бројне садржаје, захваљујући својој позицији, добијају на значају не само у друштвено-културном и едукативном него и услужно-комерцијалном смислу. Обликовно и функционално дефинисање центара резултира просторним формирањем центра културног и друштвеног живота на селу.

ЗАКЉУЧАК

Развој и унапређење сеоских центара не може се посматрати одвојено од контекста насеља и промена стратегија на глобалном нивоу. Такође, као такви не могу занемаривати пољопривреду јер она ипак представља примарну делатност. Садржаји реконструисаних центара не иду увек директно у прилог развоју пољопривреде, али на један индиректан начин утичу на унапређење квалитета живота у руралним срединама. То се пре свих огледа у организовању друштвеног, економског и културног живота на селу.

Сеоски центри би требали постати средиште разноразних догађања што је значајно у смислу промовисања потенцијала подручја коме територијално припадају. Такав однос је значајан без обзира да ли се посматра у контексту развоја пољопривреде, туризма или неке друге привредне делатности.

Анализа наведених искустава у истраживању указује на могуће правце ревитализовања и унапређења постојећих центара у селима Србије, по узору на инострану праксу. Унапређењем архитектонско-урбанистичких вредности простора и увођењем нових садржаја, могу се створити бољи услови за координисани привредни и културни развој насеља, задовољавајући потребе локалног становништва

ЛИТЕРАТУРА:

1. Митровић, Милован. Села у Србији, промене структуре и проблеми одрживог развоја. Београд: РЗС, 2015.
2. Просторни план Републике Србије од 2010–2020. Београд: Службени гласник Републике Србије, 2010.
3. Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије (2014–2024). Београд: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, 2013.
4. Стевановић, Ђура. Индустријализација пољопривреде и будућност села. Београд: Завод за проучавање села, 2008.
5. Simonovic, Đorđe i Ribar, Milorad. Uređenje seoskih teritorija i naselja. Beograd: IBI, 1993.

Интернет извори:

6. <http://www.archdaily.com/769656/cultural-centre-bad-radersburg-gangoly-and-kristiner-architects>
7. <http://www.gradjevinarstvo.rs/tekstovi/5595/820/seoski-kulturni-centar-za-zelenim-krovom-u-austriji>

Dr Miloš Arandelović

arhitekt

Dr Aleksandar Videnović

arhitekt

RURAL CENTRES IN THE CONTEXT OF SOCIAL CHANGE

Abstract:

Research points to the possibility and the importance of spatial and functional improvement of rural centers with a tendency to improve the quality of life in rural areas. Most rural settlements in Serbia have spatially defined center but as such, they do not have adequate facilities in terms of economic and cultural sustainability, by which should be coordinate with the traditional and the contemporary needs of society. Editing of centers in Serbian villages had flourished during actualization of socialist values, where among other things should be pointed out massive construction of cooperative homes as the first multi-functional building in the village.

The aim of the research is generally defined by considering ways to lessen the impact of economic, cultural and social changes that are almost always negatively related, inter alia, to the demographic stagnation of rural settlements.

Key words: *rural centers, spatial and functional planning, social and cultural changes.*